

Соціальний активізм як практика формування мережевих суспільних рухів

Олеся Гудзенко, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Пропонується теоретична інтерпретація соціального активізму та його ролі у практиках формування мережевих суспільних рухів. У сучасному інформаційному суспільстві посилюється значення практик солідаризації агентів у соціальних мережах. Широкого поширення набули терміни «активізм», «онлайн-активізм», «слактивізм», «комунікаційний активізм», «медіа-активізм», «кліктивізм» тощо. Їх використовують в якості маркування нових практик формування соціальних і політичних активістських рухів у соціальних мережах. Однак проблема соціального активізму не є достатньо актуалізованою темою соціології. Дискусії стосовно місця і ролі соціального активізму в практиках формування мережевих суспільних рухів мають більш популярний, ніж науковий характер. Технологічні інновації інформаційного суспільства вплинули на форми соціальної взаємодії, комунікації і солідаризації різного рівня агентності. Вони трансформуються та створюють інноваційні модули соціального активізму – від мережевих ресурсів спільної діяльності до арт-активізму. Соціальні мережі виступають активним динамічним простором конфігурації різноманітних форм соціального активізму, оскільки містять постійно оновлюваний інформаційний контент, який створюється агентами мережевих спільнот у вигляді коментарів, відповідей, лайків, постів тощо. Мережі стають практичним механізмом соціальної консолідації на фоні кризи легітимності та довіри до влади. Відбувається перехід практик соціальних і політичних активістських рухів в інтернет-простір та соціальні мережі. Особливої актуальності проблематика нових суспільних рухів набуває останніми роками у зв'язку з поширенням у глобалізованому суспільстві протестних рухів, що вимагають для їх вивчення релевантних теоретико-методологічних засад. У роботі запропоновано розгляд соціального активізму з позиції теорії інформаційного суспільства М. Кастельса, прагматичної соціології Л. Болтанскі і Л. Тевено й теоретичних розробок Г. Рейнгольда і С. Харребі.

Ключові слова: активізм, онлайн-активістські практики, суспільні рухи, соціальні мережі, інформаційне суспільство, режими залученості

Social activism as a practice of forming networked social movements

Olesya Gudzenko, Oles Honchar Dnipro National University

This paper proposes a theoretical interpretation of social activism and its role in the practices of forming networked social movements. In today's information society, the importance of solidarity practices for agents in social networks is increasing. The terms «activism», «online activism», «activism», «communication activism», «media activism», «collectivism» and so on have become widespread. They are used as markers of new practices for shaping social and political activist movements in social networks. However, the issue of social activism is not a sufficiently relevant topic in sociology. Discussions regarding the place and role of social activism in the practices of network social movement formation are more popular than scientific. Technological innovations of the information society have influenced forms of social interaction, communication, and solidarity of different levels of the agency. They transform and create innovative modes of social activism - from networking resources to collaborative activities to art-activism. Social networks are an active dynamic configuration space for various forms of social activism because they contain constantly updated information content created by network community agents in the form of comments, replies, likes, posts, and more. Networks are becoming a practical mechanism for social consolidation amid a crisis of legitimacy and trust in government. There is a shift in the practices of social and political activist movements into the internet space and social networks. The problem

of new social movements has become especially relevant in recent years in connection with the proliferation of protest movements in the globalized society, which require relevant theoretical and methodological principles to study them. The paper deals with the consideration of social activism from the standpoint of the theory of the information society of M. Castels, the pragmatic sociology of L. Boltanski and L. Teweno and the theoretical developments of G. Reingold and S. Harrebi.

Keywords: *activism, online activist practices, social movements, social networks, information society, modes of involvement*

Социальный активизм как практика формирования сетевых общественных движений

Олеся Гудзенко, Днепровский национальный университет имени Олеся Гончара

Предлагается теоретическая интерпретация социального активизма и его роли в практиках формирования сетевых общественных движений. В современном информационном обществе усиливается значение практик солидаризации агентов в социальных сетях. Широкое распространение получили термины «активизм», «онлайн-активизм», «слактивизм», «коммуникационный активизм», «медиа-активизм», «кликтивизм» и другие. Их используют в качестве маркировки новых практик формирования социальных и политических активистских движений в социальных сетях. Однако проблема социального активизма является недостаточно актуализированной темой социологии. Дискуссии относительно места и роли социального активизма в практиках формирования сетевых общественных движений имеют более популярный, чем научный характер. Технологические инновации информационного общества повлияли на формы социального взаимодействия, коммуникации и солидаризации разного уровня агентности. Они трансформируются и создают инновационные модусы социального активизма – от сетевых ресурсов совместной деятельности до арт-активизма. Социальные сети выступают активным динамическим пространством конфигурации различных форм социального активизма, так как содержат постоянно обновляющийся информационный контент, создаваемый агентами сетевых сообществ в виде комментариев, ответов, лайков, постов и тому подобное. Сети становятся практическим механизмом социальной консолидации на фоне кризиса легитимности и доверия к власти. Происходит переход практик социальных и политических активистских движений в интернет-пространство и социальные сети. Особую актуальность проблематика новых общественных движений приобретает в последние годы в связи с распространением в глобальном обществе протестных движений и требующих для их изучения релевантных теоретико-методологических основ. В работе предложено рассмотрение социального активизма с позиции теории информационного общества М. Кастельса, прагматической социологии Л. Болтански и Л. Тевено и теоретических разработок Г. Рейнгольда и С. Харреби.

Ключевые слова: *гражданский активизм, онлайн-активистские практики, общественные движения, социальные сети, информационное общество, режимы вовлеченности*

Постановка проблеми.

В умовах інформаційного суспільства форми соціальної взаємодії, комунікації і солідаризації різного рівня агентності трансформуються та створюють інноваційні модуси соціального активізму (від мережевих ресурсів спільної діяльності до арт-активізму суспільних рухів). Соціальні мережі виступають як активний динамічний простір конфігурації різноманітних форм соціального активізму, оскільки містять постійно оновлюваний інформаційний контент, який створюється агентами мережевих спільнот у вигляді коментарів, відповідей, лайків, постів тощо. Характерною рисою формування сучасних суспільних рухів є те, що вони виника-

ють у межах малих соціальних груп, поза полем політики та інститутами громадянського суспільства і мають мережевий характер самоорганізації членів суспільств для актуалізації уваги на соціальні проблеми. Безперечною перевагою соціальних мереж є їх агентність не тільки в процесах самоорганізації мережевих спільнот користувачів, а й у формуванні мобілізаційних практик соціального активізму і перетворенні дискусії на практичні дії. Мережеві суспільні рухи актуальні з позиції динамічності та плінності соціальної реальності, оскільки оперативно реагують на соціокультурні виклики та зміни. Онтологічний аспект проблемної ситуації полягає у трансформаційних змінах форм соціальної активності,

який обумовлює появу в теоретичному дискурсі нових соціологічних теорій, направлених на експлікацію заданої проблематики. У даній роботі пропонується розгляд сучасних теорій, присвячених інтерпретації появи й розвитку соціального активізму і нових соціальних рухів в умовах інформаційного суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій.

Формування суспільних рухів, чинники та роль агентів у цьому процесі – незмінна тематика соціологічного дискурсу, починаючи із класичного періоду і дотепер. Зарубіжні дослідники проблем розвитку суспільних та політичних рухів – П. Штомпка, Г. Блумер, Т. Тіллі, Н. Смелзер, Ю. Габермас, П. Гунделах, Р. Інгельхарт, Г. Лебон, А. Мелучі, Р. Тернер, А. Турен, Е. Фром та ін. Більшість робіт пропонують детальний розгляд основних положень парадигм «колективної поведінки», «мобілізації ресурсів», «нових соціальних рухів» [5; 6; 9; 15; 16; 20]. Тематиці формування суспільних рухів в умовах сучасного суспільства присвячені роботи українських вчених – О. Злобіної, Л. Камінської, Т. Савельєвої, М. Мордовець, М. Головатого, В. Кулик. Соціальні мережі як чинник розвитку громадянського суспільства досліджують – О. Онищенко, В. Горовий, В. Попик, Б. Вахула. Серед російських вчених, які досліджують процеси формування соціальних рухів, – О. Здравомислова, О. Яницький, К. Клеман, К. Казеніна, М. Королева, С. Ушкін, Т. Павлова, Н. Скобеліна. Однак складність, поліаспектність та логіка виникнення мережевих суспільних рухів спричинює невелику кількість робіт, присвячених дослідженню соціального активізму.

У даній статті пропонується розкриття логіки формування суспільних рухів і соціального активізму в сучасних соціокультурних реаліях на основі теорії інформаційного суспільства М. Кастельса, прагматичної соціології Л. Болтанскі і Л. Тевено й теоретичних розробок Г. Рейнгольда і С. Харребі. Соціологічна рефлексія стосовно заданої проблематики простежується у наукових роботах [3; 7; 8; 14].

Мета дослідження полягає в соціологічній експлікації теоретичних засад дослідження соціального активізму як практики формування суспільних рухів в умовах інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу.

На початку ХХІ ст. швидкоплинні трансформаційні зрушення, зумовлені процесами глобалізації, діджиталізації та інформатизації сучасного світу, сприяли формуванню нових агентів

суспільних змін. Особливого значення в сучасному суспільстві набувають динамічні організаційні форми, які швидко реагують на соціокультурні зміни, репрезентуючи наявні нові модуси соціального активізму різного рівня агентності. Такими формами солідаризації є суспільні рухи, які формуються у віртуальному мережевому просторі. Обумовлені розвитком інформаційних технологій інноваційні форми протестної активності (флешмоб, хепенінг, перформанс, наномітинг, hashtag action тощо) створюють нові практики залученості агентів у суспільні рухи та ймовірність автономії соціальної системи від системи влади.

У сучасних публікаціях все частіше можна зустріти низку синонімічних термінів, які презентують прояв активістських рухів у соціальних мережах. Одними з таких є концепти «онлайн-активізм», «слактивізм», «комунікаційний активізм», «медіа-активізм», «кліктивізм» тощо. Їх використовують в якості маркування нових практик формування соціальних і політичних активістських рухів у соціальних мережах. Поширення терміну «активізм» спричинює появу питання щодо змістовних відмінностей від термінів, які традиційно використовувалися для визначення різних форм солідаризації суспільства. Концепт «соціальний активізм» не є розробленим теоретичним конструктом актуального соціологічного дискурсу, на відміну від терміну «громадянська активність». Виникає потреба в теоретичній інтерпретації схожих і відмінних рис синонімічно близьких концептів «соціальний активізм» і «громадянська активність» у процесах формування суспільних рухів.

Концепт «громадянська активність» рідко виступає самостійним предметом соціологічних пошуків, а сам термін, як зазначає С. Ципко, відсутній у більшості словникових джерел, що ускладнює визначення його меж та сфери застосування. У соціології громадська активність розглядається, перш за все, як напрямок діяльності людей, пов'язаний зі здійсненням громадянами суспільних функцій у тих сферах життя суспільства, котрі не можуть ефективно регулюватися державою, та процес самоактуалізації людьми своїх творчих потенцій засобом формування громадських інституцій і участі в їх роботі. Виявом організованих, колективних форми громадської активності є різноманітні соціальні рухи [19, с. 190-191].

Громадянську активність прийнято розглядати в контексті політичної залученості громадян в поле влади за допомогою соціального капіталу

участі в недержавних громадських рухах. Однак такий підхід занадто вузький, оскільки громадянська активність має відношення не тільки до політики, а й до соціально-значимих дій і є вбудованою в повсякденне життя людини. Форми громадянської активності різноманітні: це і участь в мітингах, акціях протесту та демонстраціях, і волонтерська діяльність, нетворкінг, краудсорсинг і краундфандинг. Даний підхід дозволяє визначити громадянську активність як одну з форм соціальної активності, основною метою якої є реалізація соціально-значимих інтересів, спрямованих на залучення якомога більшої уваги громадськості, засобів масової інформації, владних структур до різного роду суспільних проблем. В умовах сучасного суспільства громадянська активність розглядається винятково в межах системних горизонтальних зв'язків.

Процес формування громадянської активності може протікати стихійно, незалежно від діяльності тих чи інших соціальних інститутів, шляхом дискусій, обміну думками, зіставлення різних точок зору, а також шляхом колективної самоорганізації громадян. Однак у забезпеченні громадянам доступу до політичної участі та актуалізації громадянської активності значну роль відіграють організаційні структури – політичні партії, некомерційні громадські організації, громадські рухи, громадські фонди, установи, професійні спілки, які виступають основою для інституціоналізації громадянської активності в політичній сфері. Вони покликані забезпечувати життєздатність громадянських інститутів, формувати у громадян усвідомлення спільності групових інтересів, своєї ідентичності з іншими індивідами.

Дослідниця М. В. Мордовець у дисертаційній роботі, присвяченій вивченню політичного активізму, зазначає, що вперше у ХХ ст. термін «активізм» було використано у роботі К. Хіллера «Про місце активізму» для позначення нових тенденцій у літературі, що увійшли в історію під назвою «експресіонізм». К. Хіллер визначив «активізм» як рух нового літературного покоління, який має на меті підкреслити «відхилення» від стереотипів, виклик читацького резонансу, епатування публіки. Така «активістська», або «поведінкова», складова є невід'ємною частиною експресіоністського руху. Американські дослідники П. Норіс та М. Брайан визначають активізм як постійну діяльність з певною метою, що здійснюється безкорисливо та з внутрішніх спонукань (підтримка прав меншин, підтримка руху проти дискримінації певних груп людей, захист природи, підтримка політичних

партій або кампаній тощо) [11, с. 34].

У роботах, присвячених дослідженню активізму, здебільше фіксуються онтологічні риси цього явища, а теоретичні аспекти зосереджені в основному на парадигмі «нових соціальних рухів» чи теоріях, присвячених «політичній участі». Однак пізнавальні можливості парадигми «нових соціальних рухів», запропонованої у 80-х р. ХХ ст., як і теорії «політичної участі», частково пояснюють особливості нових модусів суспільного активізму. Яким чином розвивається новий тип суспільних рухів і яку роль в цих практиках формування відіграє соціальний активізм?

Розвиток теоретичного обґрунтування соціального активізму пов'язують з парадигмою «нових соціальних рухів» (А. Турен, А. Мелучі, П. Гунделах, Ю. Габермас, Р. Інгельхарт), яка виникла в 80-х роках ХХ ст. Відправною точкою виникнення нової парадигми суспільних рухів, як зазначає Н. Смелзер, «було визнання європейськими інтелектуалами і вченими-суспільствознавцями, що старі суспільні рухи – рух за об'єднання робітничого класу та революційні рухи, які розуміються в контексті марксистського світогляду, – були в основному вичерпані, так само як і марксистський аналіз суспільства» [6]. Основними темами суспільних рухів, згідно із зазначеною парадигмою, виступають ціннісні компоненти культури, що формують групову ідентичність та створення нових культурних кодів і моделей опису реальності. Значну роль у формуванні суспільних рухів відіграють постіндустріальні цінності, а не матеріальні ресурси. Суспільні рухи зосереджені частіше на одній проблематиці, створюють нові символи та значення, піддаючи під сумнів дихотомію відносин «держава – громадянське суспільство». Якщо для традиційних суспільних рухів агентами революційних змін є представники робітничого класу, то для сучасних ними стають вихідці середнього класу з високим рівнем освіти, ресурсом часу, можливостями доступу до інформації тощо.

Соціальний активізм розглядається в більшості робіт як форма ініціативної активності, спрямованої на соціальні перетворення різних рівнів соціальної реальності. Найважливішою загальною характеристикою соціального активізму стає ініціативна діяльність, орієнтована на соціокультурні зміни, громадських груп у соціальних медіа. Розгляд соціальних мереж в якості простору створення та реалізації активізму почався після масових громадських заворушень 2010 – першої половини 2014 рр. на Близькому Сході, у

Хорватії, Сербії, Грузії та Україні. Значною мірою саме соціальні мережі вплинули на виникнення явища соціального активізму, заснованого на слабких соціальних зв'язках, але сильного з точки зору впливу на владні організаційні структури. Активізм починає сприйматися як нова форма залученості агентів у мережеві суспільні рухи для підтримки різного роду цінностей чи опору системності владним режимам.

Серед наявних дефініцій концепту «суспільні рухи» традиційне трактування пропонує П. Штомпка, визначаючи їх як «вільно організовані колективи, які діють сумісно в неінституційній формі для того, щоб провести зміни в суспільстві» [20, с. 339]. Сучасні рухи – це форма соціальної практики в межах неформальних, позаінституційних систем, яка спрямована на здійснення соціальних змін. Основними компонентами соціальних рухів, які відрізняють їх від інших форм солідаризації, П. Штомпка визначає колективність людей, що діють спільно, єдність щодо мети колективних дій, дифузну форму з низьким рівнем формальної організації, високий ступінь стихійності і відсутність інституціоналізованої форми. Нові соціальні рухи відрізняються від традиційних більш широкою соціальною базою, загальнолюдською спрямованістю вимог, новими формами боротьби і принципами організації.

Логіка постмодернізму з цінностями неоліберальної політики, культурного плюралізму, повороту до емоційного світу особистості тощо знаходить відображення в багатьох суспільних процесах та явищах. Соціальний активізм не стає винятком. Його виникнення пов'язують з процесами деконструкції принципів модерну, зокрема принципу універсальної раціональності. На противагу традиційній системі політичної участі та активності виникає беззмистовний активізм, коли «активність» вважається «стратегією» долання системності [11, с. 40].

Дійсно, характерною рисою нового типу суспільних рухів у сучасному суспільстві є те, що вони виникають у межах малих соціальних груп, поза традиційними політичними інститутами громадянського суспільства і мають мережевий характер утворення. Сформована культура недовіри до владних інституцій призводить до виникнення суспільних рухів у мережі Інтернет, яка дає свободу виразу своєї позиції стосовно різної проблематики. М. Кастельс вважає, що мережеві суспільні рухи почали свій розвиток в кінці 2008 – на початку 2009 рр. в Ісландії. Ці рухи розповсюдилися на інші країни від арабських країн до

Америци (відомий американський рух «Осциру Wall Street»). Усі вони мають характерні риси – схожі лозунги, схожі форми організації та формування в соціальних мережах. Вчений зазначає, що починає формуватися нова форма громадянського суспільства, заснована у віртуальному просторі, без лідерів, без політичних організацій, яка складається з людей, які не сприймають несправедливість у суспільстві [8].

Щоб ретельно розглянути вимоги акторів, які вони висувають, засуджуючи соціальну несправедливість та критикуючи ставлення сили або розкриваючи приховані мотиви своїх супротивників, на думку Л. Болтанскі і Л. Тевено, дослідник повинен уявити собі акторів, наділених здатністю розрізняти легітимні і нелегітимні способи критики і виправдання. Точніше кажучи, це компетенція, яка характеризує звичайне почуття справедливості, яким люди керуються в суперечці. Теоретичні розробки стосовно критичних моментів або критики та виправдання, які запропоновані французькими мислителями, можна застосувати для пояснення логіки формування мережевих суспільних рухів [3, с. 66].

Першою характерною рисою солідаризації агентів в рухи є те, що залучені в критичні моменти люди підлягають імперативу виправдання своєї дії. «Тот, хто критикує других людей, должен оправдываться, чтобы поддержать свою критику. Точно так же тот, кто является объектом критики, должен оправдывать свои действия, чтобы отстаивать свою точку зрения» [3, с. 67]. Для того щоб виникла солідаризація агентів, необхідним є зведення воедино різноманітної безлічі людей і предметів, встановивши спільні зв'язки між ними. Процес зведення виправдовується за допомогою принципу еквівалентності, який вказує на спільність дій різних агентів. Таким чином, відбувається виправдання активізму як практики залученості людей до солідаризації з метою вирішення критичних моментів чи становлення порядку справедливості. Процес активізації режиму виправдання та критики, необхідною умовою якого є колективні конвенції еквівалентності, відбувається зі зміною одного режиму на інший.

У «режимі близькості» людина взаємодіє зі звичним для неї оточенням. Динаміка залученості значною мірою залежить від особистісного дискомфорту, латентного щодо іншого. Під впливом відчуття особистого дискомфорту з приводу індивідуальної проблеми або суперечності відбуваються процеси зміни повсякденного фрейму, який людина створила для себе шляхом пристосування

до оточення. Зміна повсякденного фрейму відбувається з появою Іншого, який створює новий режим, заснований на регулярній запланованій дії. Так, у комунікативному просторі нових медіа особистісна проблема виходить за межі приватності та, отримавши підтримку в особистому дискомфорті інших (на рівні співчуття чи емпатії), призводить до створення мережі горизонтальних зв'язків – згуртованої групи в соціальних мережах.

М. Кастельс, відповідаючи на запитання про початок формування суспільних рухів, відзначає, що «на індивідуальному рівні соціальні рухи є емоційними рухами. Повстанці не починають з програми чи політичної стратегії. Це може відбутися пізніше, коли виникне лідерство, або поза рухом» [8]. Важливість емоційного співпереживання для консолідації полягає в тому, що всі відмінності і протилежності інтересів та цінностей були інтерпретовані та ідентифіковані в публічному просторі. В основі багатьох соціальних рухів спостерігається три найбільш впливових відчуття: відчуття нерівності, несправедливості і обмеження.

Перехід до нового «режиму планової дії» передбачає, що ініціативна група незадоволених виробляє загальні аргументи перенесення приватного дискомфорту на рівень публічного обговорення узагальнених цінностей. У режимі планової дії відбувається створення організаційних структур, що підтримують інтеграцію й активність у групі. Вуличні акції протесту, публікації в ЗМІ та соціальних мережах, залучення міжнародної громадськості стають ознакою переходу до «режиму критики і виправдання».

Як приклад, можна навести фразу #MeToo, популярний хештег, який миттєво поширився в соціальних мережах у жовтні 2017 р. для публічного осуду сексуального насильства і домагань, що набув поширення в результаті скандалу і звинувачень кінопродюсера Харві Вайнштейна. Цей хештег став популяризованим відомою актрисою, яка запропонувала жінкам ставити лайки та робити репости, щоб поділитися своїм досвідом стосовно сексуального насильства. У мережі Facebook цей хештег використали більш 4,7 млн. людей у 12 млн. повідомлень протягом першої доби після публікації [1]. Всеукраїнська мережева хештег-акція #яНеБоюсьСказати, започаткована громадською активісткою А. Мельниченко в 2016 р., також була спрямована на висвітлення проблеми сексуального насильства над жінками в Україні. Подібні хештег-акції пов'язані з перехо-

дом від «режиму близькості» з акцентуацією на повсякденні практики приватності до «режиму критики та виправдання» в публічному просторі. У ситуації виправдання агенти повинні засновувати свої позиції на легітимних узагальнених цінностях.

Таким чином, каталізатором соціального активізму стає вторгнення в режим близького, емоційно забарвленого оточення, який породжує відчуття внутрішнього дискомфорту. Переключення в новий режим залученості здійснюється під впливом створення комунікативних горизонтальних зв'язків інтерпретації проблемної ситуації. Залучення соціальних акторів у «режим критики і виправдання» передбачає аргументацію своєї позиції в публічному просторі з точки зору узагальнених цінностей.

«Мережеві соціальні рухи, як і всі соціальні рухи в історії, несуть на собі відбиток їх [батьківського] суспільства» зауважує М. Кастельс у роботі «Влада комунікацій» [7]. Існують два фактори, які сприяють виникненню суспільних рухів: криза легітимності політичної влади, незалежно демократична вона чи авторитарна і автономні комунікативні можливості, які дозволяють об'єднати людей за допомогою нових медіа, які диспропорційно знаходяться в руках молодого покоління. Новий тип рухів здебільше складається з молодих людей, які з легкістю справляються з цифровими технологіями в їх гібридному життєвому світі реальної віртуальності. Їх цінності, цілі і колективний організаційний стиль безпосередньо існують у просторі мультимодальної комунікації і співвідносяться з культурою автономії, характерною для молодих поколінь нового століття. Вони виконують роль агентів контрвлади в мережевому суспільстві, різко контрастуючи із застарілими політичними інститутами влади.

Звернімо увагу, на результати загальнонаціонального опитування «Українське покоління Z: цінності та орієнтири», проведеного соціологічною компанією GfK Ukraine влітку 2017 р. (N=2000 респондентів віком 14–29 р.), які свідчать, що серед засобів висловити свою політичну позицію (підписання політичних вимог у режимі онлайн-петицій, участі у демонстраціях, у волонтерському русі або роботі громадської організації й політичної діяльності в інтернеті та соціальних мережах) готові використати лише 4 % молоді [13]. Дослідники відзначають, що винятком є лише бойкотування товарів з політичних та екологічних причин: 8 % опитаних підтвердили, що коли-небудь робили це. З усіх способів вис-

ловлення своєї політичної позиції українській молоді найбільш притаманний «консюмеристський активізм», тобто висловлення позиції через економічну дію або бездіяльність, хоча прихильників і цього способу небагато. Результати свідчать про кризу легітимності влади і соціальну активність молоді поза полем політики.

Однак громадський активізм не є непопулярним серед української молоді. Це здебільше декларативна імітація участі, яка має назву «слактивізм» – онлайнова активність, яка не має впливу на політичні та соціальні проблеми, але створює у людей, які беруть у ній участь, ілюзію причетності до політичних процесів та суспільно-значимих подій завдяки виконанню простих дій в Інтернеті – вступу до групи, лайків, перепостів тощо. Американський дослідник нових медіа Є. Морозов відзначає що, вибираючи нові медіа, люди відмовляться від традиційних форм активізму (демонстрацій, страйків), які пов'язані з ризиком зіткнень з поліцією, арештами [2]. Фінський учений Г. Крістенсен вважає, що онлайн-активізм є малоефективним, а громадяни, що беруть у ньому участь, мають низький рівень політичної компетенції і не мають стратегії змін, є «вільними критиками влади» [11]. Спостерігається певна тенденція, що онлайн-активізм є більш розповсюдженим поза полем політичної влади. Менш семантично навантаженим концептом є «мікро-активізм» і «кліктивізм» (знову ж таки злиття англійських слів «click» й «activism»). Останній в Осфордському словнику пояснюють як «використання соціальних мереж або інших онлайн-методів для популяризації проблеми» [2]. Так, чверть

молодих українців (24 %) засвідчила, що для них дуже важливо (скоріше важливо) брати участь у громадянських ініціативах (без уточнення, яких саме). Але, тільки 6 % опитаних засвідчили, що займалися будь-якою волонтерською діяльністю протягом останнього року, 92 % – не займалися. Ті, хто займається волонтерством, найчастіше роблять це у власних навчальних закладах (26 %) та громадських ініціативах (32 %) [13].

Висновки.

У сучасному суспільстві спостерігається формування нового типу суспільних рухів – без лідерів, без організаційних структур, ієрархії, поза полем політичної влади, сформованих у віртуальному просторі нових медіа як онлайн-практика залученості, участі та виразу громадської думки. Соціальні мережі стають простором солідаризації населення на фоні кризи легітимності та довіри до влади. Сформована культура недовіри до владних інституцій, як підтверджують соціологічні дані, призводить до виникнення суспільних рухів у віртуальному просторі Інтернету. Відбувається перехід практик соціальних і політичних активістських рухів в інтернет-простір та соціальні мережі. Поява нових форм соціальної активності в практиках утворення суспільних рухів вимагає релевантних парадигмальних засад для їх дослідження, адже пізнавальні можливості парадигми «нових соціальних рухів», запропонованої у 80-х р. ХХ ст., частково пояснюють особливості нових модусів суспільного активізму. У полі соціології починає формуватися новий науковий дискурс, спрямований на дослідження актуальних модусів солідаризації населення в умовах інформаційного суспільства.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. An activist, a little girl and the heartbreaking origin of “Me too”. URL: <https://edition.cnn.com/2017/10/17/us/me-too-tarana-burke-origin-trnd/index.html> (дата звернення 26.11.2019).
2. Morozov E. The brave new world of slacktivism. Foreign Policy. URL: <http://foreignpolicy.com/2009/05/19/the-brave-new-world-of-slacktivism> (дата звернення 22.11.2019).
3. Болтански Л., Тевено Л. Социология критической способности. Журнал социологии и социальной антропологии. 2000. Т. III, № 3. С. 66–83.
4. Вахула Б. Я. Соціальні інтернет-мережі, їхні функції та роль у формуванні громадянського суспільства. Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. 2012. Вип. 6. С. 311–319.
5. Казенин К. И., Королева М. Н. Социология общественных движений – основные подходы. Москва, 2018. 34 с.
6. Камінська Л. Ф. Теоретичні підходи до дослідження суспільних рухів. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія Соціологія. 2010. № 1–2. С. 91–93.
7. Кастельс М. Власть коммуникации: учеб. пособие. Москва : Изд. дом Высшей школы экономики, 2017. 591 с.
8. Кастельс: сети гнева и надежды: социально-политические движения в эпоху интернета. URL: <https://hvylyla.net/interview/society2/kastels-seti-gneva-i-nadezhdy-sotsialno-politicheskie-dvizheniya-v-epohu-interneta.html> (дата звернення 27.11.2019).
9. Клеман К., Мирясова О., Демидов А. От обывателей к активистам. Зарождающиеся социальные движения в современной России. Москва : Три квадрата, 2010. 680 с.
10. Ковенева О. В. Французская прагматическая социология: от модели «градов» к теории «множественных режимов вовлеченности». Социологический журнал. 2008. № 1. С. 5–21.

11. Мордовець М. В. Політичний активізм та форми його правової регламентації в країнах Європи: дис. ... канд. політ. наук. Одеса, 2015. 250 с.
12. Павлова Т. В. Социальные движения как фактор трансформации институциональной среды: проблемы теории. URL: http://www.civisbook.ru/files/File/Pavlova_5_08.pdf (дата звернення 23.11.2019).
13. Результати загальнонаціонального опитування «Українське покоління Z: цінності та орієнтири». Київ, 2017. 135 с.
14. Рейнгольд Г. Умная толпа: новая социальная революция / пер. с англ. А. Гарькавого. Москва : ФАИР ПРЕСС 2006. 416 с.
15. Савельєва Т. П. «Нові суспільні рухи»: визначення методологічних засад дослідження. Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. 2015. Вип. 67–68. С. 16–28.
16. Скобелина Н. А. Общественные движения как объект социологического исследования. Вестник Волгоградского государственного университета. Сер. 7. Философия. 2010. № 1 (11). С. 51–57.
17. Соціальні мережі як чинник розвитку громадянського суспільства / за ред. О.С. Онищенко. Київ, 2013. 220 с.
18. Ушкин С. Г. На пути к лучшему обществу, или почему люди становятся активистами? Мониторинг общественного мнения: Экономические и социальные перемены. 2016. № 3. С. 33–47.
19. Ципко С. Громадська активність студентської молоді: проблематика соціологічного аналізу. Релігія та Соціум. 2016. № 3–4 (23–24). С. 189–197.
20. Штомпка П. Социология социальных изменений / пер. с англ. под ред. В. А. Ядова. Москва : Аспект Пресс, 1996. 416 с.

REFERENCES

1. *An activist, a little girl and the heartbreaking origin of “Me too”*. (2017). Retrieved from <https://edition.cnn.com/2017/10/17/us/me-too-tarana-burke-origin-trnd/index.html>.
2. Morozov, E. (2009). *The brave new world of slacktivism*. *Foreign Policy*. Retrieved from <http://foreignpolicy.com/2009/05/19/the-brave-new-world-of-slacktivism>.
3. Boltanski, L., & Teveno, L. (2000). *Sotciologiya kriticheskoi sposobnosti [Sociology of Critical Ability]*. *Zhurnal sotciologii i sotcialnoi antropologii – The Journal of Sociology and Social Anthropology*, III (3), 66–83 [in Russian].
4. Vakhula, B. Ya. (2012). *Sotsialni internet-merezhi, yikhni funktsii ta rol u formuvanni hromadianskoho suspilstva [Social internet networks, their functions and role in shaping civil society]*. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya sotsiolohichna – Visnyk of the Lviv University. Series sociology*, 6, 311–319 [in Ukrainian].
5. Kazenin, K. I., & Koroleva, M. N. (2018). *Sotciologiya obshchestvennykh dvizhenii – osnovnye podkhody [Sociology of social movements – basic approaches]*. Moscow [in Russian].
6. Kaminska, L. F. (2010). *Teoretychni pidkhody do doslidzhennia suspilnykh rukhiv [Theoretical approach to the achievement of suspension rukhiv]*. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya Sotsiolohiia – Bulletin of Kyiv National Taras Shevchenko University. Sociology*, 1–2, 91–93 [in Ukrainian].
7. Kastels, M. (2017) *Vlast kommunikacii: ucheb. posobie [Power of communication]*. Moscow: Izd. dom Vysshei shkoly ekonomiki [in Russian].
8. *Kastels: seti gneva i nadezhdy: socialno-politicheskie dvizheniya v epohu interneta [Castells: Networks of Anger and Hope: Socio-Political Movements in the Internet Age]*. Retrieved from <https://hvylyla.net/interview/society2/kastels-seti-gneva-i-nadezhdy-sotsialno-politicheskie-dvizheniya-v-epohu-interneta.html> [in Russian].
9. Kleman, K., Miryasova, O., & Demidov, A. (2010). *Ot obyvateley k aktivistam. Zarozhdayushiesya socialnye dvizheniya v sovremennoy Rossii [From the layman to the activists. The nascent social movements in modern Russia]*. Moscow: Tri kvadrata [in Russian].
10. Koveneva, O. V. (2008). *Francuzskaya pragmaticheskaya sociologiya: ot modeli «gradov» k teorii «mnozhestvennykh rezhimov вовлеченности» [French pragmatic sociology: from the “hail” model to the theory of “multiple modes of engagement”]*. *Sociologicheskij zhurnal – Sociological Journal*, 1, 5–21 [in Russian].
11. Mordovets, M. V. (2015). *Politychnyi aktyvizm ta formy yoho pravovoi rehlamentatsii v krainakh Yevropy [Political activism and its forms of legal regulation in European countries]*. Candidate’s thesis. Odessa. [in Ukrainian].
12. Pavlova, T. V. (2008). *Socialnye dvizheniya kak faktor transformacii institucionalnoy sredy: problemy teorii [Social movements as a factor in the transformation of the institutional environment: problems of theory]*. Retrieved from http://www.civisbook.ru/files/File/Pavlova_5_08.pdf [in Russian].
13. *Rezultaty zahalnonatsionalnoho opytuvannia «Ukrainske pokolinna Z: tsinnosti ta oriientyry» [Results of a nationwide poll “Ukrainian Generation Z: Values and Landmarks”]*. (2017). Kyiv [in Ukrainian].
14. Reyngold, G. (2006). *Umnaya tolpa: novaya socialnaya revolyuciya [Smart Crowd: A New Social Revolution]*. Moscow: FAIR PRESS [in Russian].
15. Savelieva, T. P. (2015). «Novi suspilni rukhy»: vyznachennia metodolohichnykh zasad doslidzhennia [«New social movements»: defining the methodological foundations of the study]. *Sotsialni tekhnolohii: aktualni problemy teorii ta praktyky – Social technologies: Current problems of theory and practice*, 67–68, 16–28 [in Ukrainian].
16. Skobelina, N. A. (2010). *Obshchestvennye dvizheniya kak obekt sociologicheskogo issledovaniya [Social*

- movements as an object of sociological research]. *Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta. Ser. 7. Filosofiya – The Science Journal of Volgograd State University. Philosophy*, 1 (11), 51–57 [in Russian].
17. Onyshchenko, O. S. (Ed.). (2013). *Sotsialni merezhi yak chynnyk rozvytku hromadianskoho suspilstva [Social networks as a factor in the development of civil society]*. Kyiv [in Ukrainian].
18. Ushkin, S. G. (2016). Na puti k luchshemu obschestvu, ili pochemu lyudi stanovyatsya aktivistami? [Towards a better society, or why do people become activists?]. *Monitoring obschestvennogo mneniya: Ekonomicheskie i socialnye peremeny – The Monitoring of Public Opinion: Economic and Social Changes Journal*, 3, 33–47 [in Russian].
19. Tsytko, S. (2016). Hromadska aktyvnist studentskoi molodi: problematyka sotsiologichnoho analizu [Public Activity of Student Youth: Problems of Sociological Analysis]. *Relihiia ta Sotsium – Religion and Society*, 3–4 (23–24), 189–197 [in Ukrainian].
20. Shtompka, P. (1996). *Sociologiya socialnykh izmeneniy [Sociology of social change]*. Moscow: Aspekt Press [in Russian].

Гудзенко Олеся Зеновіївна

Кандидат соціологічних наук, доцент
Дніпровський національний університет імені
Олеся Гончара
49010, Дніпро, пр. Гагаріна, 72

Email: lesyagudzenko@gmail.com

Gudzenko Olesya

Ph.D. of Sociological Sciences, Assoc. Prof.
Oles Honchar Dnipro National University
72, Gagarina ave, Dnipro, 49010, Ukraine

ORCID: 0000-0002-8827-2742

Цитування: Гудзенко О. З. Соціальний активізм як практика формування мережових суспільних рухів. Науково-теоретичний альманах «Грані». 2019. Т. 22, № 11. С.47-55.

Citation: Gudzenko, O.Z. (2019). Sotsialnyi aktyvizm yak praktyka formuvannia merezhevykh suspilnykh rukhiv [Social activism as a practice of forming networked social movements]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 22 (11), 47-55.

Стаття надійшла / Article arrived: 19.10.2019

Схвалено до друку / Accepted: 10.11.2019